

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Första kammaren.

Nr 15.

Tisdagen den 12 november.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollen för den 5, 6 och 9 innevarande månad.

Anmälades och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa väg- och broföretag;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare medel för anskaffning av gengasaggregat för statens järnvägars landsvägsfordon; samt

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare medel för anskaffning av gengasaggregat m. m. för postverkets motorfordon.

Upplästes två från andra kammaren ankomna protokollsutdrag, nr 160 och 161, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att första särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 58, angående anslag till anläggningsskapital för nya sulfitspriftfabriker, m. m. samt att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts propositioner nr 59, angående anslag till bidrag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden, m. m., och nr 60, angående medel för ytterligare anskaffning av artillerimateriel m. m., m. m.

Vid sedermera skedd föredragning av berörda kungl. propositioner hänvisades desamma, nr 58 till första särskilda utskottet samt nr 59 och 60 till andra särskilda utskottet.

Föredrogs herr *Sandlers* anhållan att få till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet framställa spörsmål angående det rättsläge, som genom högsta domstolens utslag i mål angående Bruno Poukkas bok *Gröna ön* finge anses vara konstaterat såsom nu bestående.

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran andra särskilda utskottets utlåtanden nr 46—48.

Vid föredragning av tredje särskilda utskottets memorial nr 17, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.05 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 13 november.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr *Björnsson* anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

Ang. koloni-
sationen i
Finland av
evakuerade
karelare.

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Lindhagen* till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena framställt en så lydande fråga: »Anser ej regeringen den så kallade blyxtkolonisationen i Finland av evakuerade finsktalande karelare även i svenska bygder vara en påtalbar svensk angelägenhet särskilt såvitt angår Åland, där Sveriges och Finlands regeringar nyligen varit ense om, att sådant ej får under några förhållanden förekomma, vilket även nu med styrka understrukits i upprepade artiklar av Ålandssvenskarnes tidningsorgan Ålandstidningen?»

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**, som enligt å föredragningslistan gjord anteckning komme att vid detta sammanträde besvara herr Lindhagens berörda fråga, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Lindhagen har till mig framställt följande fråga:

»Anser ej regeringen den så kallade blyxtkolonisationen i Finland av evakuerade finsktalande karelare även i svenska bygder vara en påtalbar svensk angelägenhet särskilt såvitt angår Åland, där Sveriges och Finlands regeringar nyligen varit ense om, att sådant ej får under några förhållanden förekomma, vilket även nu med styrka understrukits i upprepade artiklar av Ålandssvenskarnes tidningsorgan Ålandstidningen?»

Det är givet att regeringen med uppmärksamhet följer frågan om den s. k. snabbkolonisationen och dess betydelse för svenskheten i Finland. Jag behöver här icke upprepa, att i Sverige råder en allmän varm önskan om att förhållandet mellan Finlands finskspråkiga och svenskspråkiga medborgare skall vara det bästa, och inte heller att vi ha full förståelse för de svårigheter, som snabbkolonisationens genomförande bereder Finlands regering och folk.

På grund av kända förhållanden intar frågan om inflyttning till Åland en särställning. Det finnes också god anledning antaga, att Åland kommer att helt undantagas från snabbkolonisationen.

Herr *Lindhagen*: Herr talman! Jag har tillåtit mig att under de senaste årens lopp livligt sysselsätta mig med Ålandsfrågan, därför att jag tillhör en generation, för vilken Ålandsfrågan varit icke blott ett svenskt minoritets-

Ang. kolonisationen i Finland av evakuerade karelare. (Forts.)

intresse, utan även ett europeiskt nyckelproblem. Jag stod i det fallet på samma sida som mina kamrater Branting och Staaff. De ledande ideella och därför även enda i längden bärande synpunkter på utrikespolitiken, som man har insupit i ungdomen, kan man inte låta bli att fullfölja in i det sista.

Jag har därför tillåtit mig att besvara utrikesministrar med denna fråga. Första gången jag under de senaste åren interPELLERADE i Ålandsfrågan var den 28 januari 1939 vid lagtima riksdagen. Denna interpellation bifölls av första kammaren, men det kom intet svar. Den 27 mars 1939 begärde jag av utrikesminister Sandler att få veta varför han inte besvarade den tidigare framställda, beviljade interpellationen. Då föll det i parlamentarismens historia bekanta och enastående yttrandet: »Jag skall svara, i fall partiledarna i första kammaren tillstyrka att interpellationen besvaras.»

Jag skall aldrig glömma detta slag mitt i ansiktet så att säga på den parlamentariska demokratin! Det blev heller inte något svar den gången, emedan »partiledarna» förklarade — att »de inte hade behov av svar, men det vore ju *regeringens* sak att träffa avgörandet». Därmed ansåg sig dåvarande utrikesministern ha tillstånd att låta bli att svara! Jag tycker att partiledarna borde förstå — »partiledare» för övrigt: det är en ful titel som borde avskaffas, då den påminner om boskapsskötsel och är likaledes ett slag i ansiktet på den parlamentariska demokratin; förr kallade de sig för ordförande — jag tycker, som sagt, att partiledarna borde förstå att det är deras plikt att i första rummet slå vakt kring *riksdagens rättigheter* och inte om ministrars obenägenhet att böja sig för den gamla petitionsrättens ideologi. Den 4 november 1939, vid urtima riksdagen, bifölls en interpellation i Ålandsfrågan; intet svar! Den 13 mars 1940 bifölls en interpellation i samma problem; intet svar! Den 28 maj 1940 framställdes fråga till utrikesministern om de av Finland mot den internationella traktaten företagna befästringsarbetena; intet svar!

Den 7 november 1940 vid urtima riksdagen interPELLERADE jag i Ålandsfrågan; interpellationen avsågs.

Det har alltså varit växlande utgångar i kammaren. Den fråga, som nu är framställd, är frågan 4) i den häromdagen av riksdagens första kammare den 7 november 1940 avslagna interpellationen i Ålandsfrågan. Det var dock en avsevärd minoritet som ville bifalla den, och 29 ledamöter avstodo från att delta i voteringen, vilket i regeln betyder att de åtminstone voro minst sagt tveksamma.

Jag är nu tacksam för att jag har fått svar på en av de häromdagen i riksdagen framställda frågorna, som avvisades därför att den var sammankopplad med andra spörsmål, som riksdagens ledamöter kunde ha olika uppfattning om. Det är möjligt att jag bryter ut även en annan detalj och framför den i frågeform, vilket är ett privilegium för en ensam riksdagsman, som han inte bör underlåta att begagna sig av i en uppenbarligen aktuell huvudfråga.

Nu har emellertid svenska folket i dag fått det beskedet att regeringen med intresse följer snabbkolonisationen i Finland av finsktalande karelare. Utrikesministern kan inte ge oss någon annan tröst i denna svårlösta fråga, än att det finns goda förhoppningar, att kolonisationen inte skall utsträckas till Åland. Han talar försiktigt, därför att han förmodligen inte är alldeles säker på den stora finsktalande majoritetens slutliga åtgärder i denna sak.

Jag har dock påpekat i den förenämnda interpellationen, att en sådan kolonisation skulle stå i den mest uppenbara strid med den överenskommelse, som träffades mellan Sandler och den finska regeringen om bevarandet av den svenska nationaliteten från all påverkan från inflyttande finsktalande, vilket enligt bägge regeringarnas mening borde vara fullkomligt uteslutet.

Ang. kolonisationen i Finland av evakuerade karelare. (Forts.)

Det är beklagligt att regeringen inte har tillfälle att lämna visshet om att denna svenska uppfattning kommer att stå sig i fortsättningen. Det visar i varje fall att man inte kan i kardinala frågor räkna med något slags nordiskt samförstånd mellan de skandinaviska staterna och Finlands finsktalande majoritet. Detta har för övrigt även på andra sätt visat sig i tidernas lopp.

Jag tackar naturligtvis för svaret.

*Anslag till
befrämjande
av lands-
bygdens
elektrifiering.*

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 27 september 1940 dagtecknad proposition, nr 43, hade Kungl. Maj:t, under återopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1940/41 å driftbudgeten under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5,000,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått

dels en inom första kammaren under nr 10 väckt motion av herr *B. A. Nilsson*, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att av de 5,000,000 kronor, som äskades i propositionen nr 43, ställa 1,000,000 kronor till egnehemsstyrelsens förfogande för utdelande av statsbidrag till inmontering av elektrisk kraft vid sådana hem på landet, vilka för rimlig kostnad kunde vinna anslutning till redan befintliga distributionsnät;

dels ock en inom andra kammaren under nr 14 väckt motion av herr *O. E. Sandberg* m. fl., vari yrkats, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 43 ville uttala, att Kungl. Maj:t vid disponerandet av medel för befrämjande av landsbygdens elektrifiering även skulle kunna ställa visst belopp till respektive länsstyrelsers förfogande för att användas efter av Kungl. Maj:t givna direktiv.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag och med avslag å berörda av herrar *B. A. Nilsson* och *O. E. Sandberg* m. fl. väckta motioner I:10 och II:14, till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5,000,000 kronor.

Reservation hade anmälts av herrar *G. Elofsson* och *E. Ericsson* i Sörsjön, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr Elofsson, Gustaf: Herr talman! Då jag har antecknat en blank reservation till utskottets utlåtande i detta ärende, skall jag be att med några ord få beröra vad jag åsyftar. Herr *B. A. Nilsson* har väckt en motion med förslag, att av det äskade beloppet en summa av 1 miljon kronor skulle användas uteslutande såsom bidrag för elektrifiering inomhus, d. v. s. indragande av elektriska ledningar till hemmen i samband med servisledningarna från transformatorstationerna. Det faller av sig själv att det för byggnader, som ligga långt avlägset från transformatorstationerna, är förenat med stora kostnader att få elektrisk kraft. Det gäller ofta personer i mycket små ekonomiska förhållanden, och det vore givetvis av värde för dem att få en smula hjälp av statsmedel. Utskottet ansåg emellertid att detta inte lät sig göra, då en sådan

Anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering. (Forts.)
utvidgning av programmet skulle kräva för stora kostnader. De 5 miljoner, som äskas i den kungl. propositionen, avse ju uteslutande byggande av huvudledningar till transformatorstationer och mindre kraftverk.

Sedan detta ärende behandlats i utskottet, har en ny proposition avlämnats, som i viss mån tillmötesgår motionären. Den ifrågasätter, att visst belopp av det byggnadsförbättringsbidrag som begäres skulle få användas för anläggande av elektriska ledningar och dylikt. Med hänsyn därtill skall jag, herr talman, inte framställa något yrkande. Jag vill endast framhålla önskvärdheten av, att ett något större belopp hade kunnat användas för detta ändamål än det i den senaste kungl. propositionen upptagna, med hänsyn till det mycket stora behov som föreligger bland de sämst ställda på landsbygden att få litet hjälp av staten för att i dessa mörka tider kunna dra fram elektriska belysningsledningar till sina gårdar.

Herr Olsson, Oscar: Utskottet har ju självt i sitt yttrande ömmat för att folk som har det svårt skall få elektriskt ljus — alltså just det som herr Elofsson har framhållit — men utskottet har ansett att man i första hand måste tänka på dem som överhuvud taget inte ha möjlighet att få installation på grund av att trakten inte är elektrifierad. Om man, som herr Elofsson föreslår, minskar anslaget med en miljon, skulle ju många av dessa människor gå miste om den möjlighet, som erbjödes, och få stå tillbaka för sådana som dock bo inom ett elektrifierat område.

Herr talman, utskottet har, i likhet med Kungl. Maj:t i propositionen, tagit hänsyn till dessa omständigheter, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Herr statsrådet **Möller** avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 61, angående ytterligare anslag till flottans ersättningsbyggnad.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts nu avlämnade proposition nr 61, angående ytterligare anslag till flottans ersättningsbyggnad, ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

Med stöd av § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr **Nordenson** till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet riktat följande frågor:

»Är förslag om krigskonjunkturskatt för 1940 att vänta under den närmaste framtiden?»

Kommer sådant förslag att innehålla undantag för ny företagsamhet, som upptagits efter krigsutbrottet och kan anses vara av betydelse för folkhushållningen?»

*Ang. krigs-
konjunktur-
skatt för år
1940.*

Ang. krigskonjunkturskatt för år 1940. (Forts.)

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet **Wigforss**, som infunnit sig i kammaren för att enligt å föredragningslistan gjord anteckning besvara nämnda frågor, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Nordenson har till mig riktat följande frågor:

Är förslag om krigskonjunkturskatt för 1940 att vänta under den närmaste framtiden?

Kommer sådant förslag att innehålla undantag för ny företagsamhet, som upptagits efter krigsutbrottet och kan anses vara av betydelse för folkhushållningen?

Till svar får jag meddela, att det förslag om krigskonjunkturskatt för år 1940 som är under utarbetande inom skatteberedningen icke torde hinna föreläggas urtima riksdagen. Ett skäl för uppskov är att man bör söka tillgodogöra sig erfarenheterna från pågående taxering till krigskonjunkturskatt.

Jag har för avsikt att förorda att i skatteförslaget införes en bestämmelse, enligt vilken Kungl. Maj:t skulle äga meddela befrielse från skatt för uppkomna vinster i de fall där främjande av viss tillverkning framstår som ett särskilt betydelsefullt led i folkförsörjningen. En sådan bestämmelse kan väntas vinna tillämpning särskilt på ny företagsamhet som upptagits efter krigsutbrottet.

Herr Nordenson: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet få framföra ett tack för det lämnade svaret. Anledningen till att jag framställt dessa frågor rörande den blivande krigskonjunkturbeskattningen är att frågan om en dylik beskattnings omfattning har den allra största betydelse för företagsamhetens fortsatta utveckling i nuvarande läge. Redan vid utarbetandet av skatten för år 1939 framhölls vikten av att den ej finge drabba sådan nyproduktion som kunde anses för samhället önskvärd. Sålunda innehöll det ursprungliga förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt bestämmelser om att »där främjandet av viss tillverkning framstår såsom ett särskilt betydelsefullt led i folkförsörjningen, skulle Kungl. Maj:t äga förordna att uppskattad merinkomst ej skulle upptagas till taxering, därest med sannolika skäl kunde visas att den uppkommit genom ökad sådan tillverkning». Detta stadgande medtogs *ej* i Kungl. Maj:ts proposition, under förebärande att en dylik bestämmelse saknade verklig betydelse för den period som förslaget omfattade, nämligen sista tredjedelen av 1939. Utskottet framhöll dock, efter att ha konstaterat denna ändring, att det måste anses sannolikt att »en bestämmelse, som medger möjlighet till lättnad i krigskonjunkturskatten beträffande företag för mera riskfylld, men ur det allmännas synpunkt önskvärd tillverkning, skulle kunna i framtiden vara av visst värde». Utskottet framhöll vidare önskvärddeten av att vid beredning av frågan om krigskonjunkturbeskattningen för påföljande år detta spörsmål måtte ägnas särskild uppmärksamhet.

Det är detta som synes mig nödvändigt att redan nu göra. Det läge vårt land har kommit genom avspärrningen västerut gör det nödvändigt att i mycket stor utsträckning dels utvidga vissa tillverkningar, dels igångsätta helt nya sådana. Ordföranden i statens industrikommission har nyligen i sitt fördrag vid Arosmässan framhållit en lång rad av varor av olika slag, som sålunda måste göras till föremål för utvidgad eller ny tillverkning. Alla dessa tillverkningar måste anses fylla kravet att vara av betydelse för folkförsörjningen och sålunda kunna komma i fråga till undandragande eller åtminstone lindring vid taxeringen av merinkomst till krigskonjunkturskatt. Men om det är angeläget att dylik tillverkning kommer till stånd, är det också nödvändigt att det klarlägges för näringslivets män vad de ha att vänta i fråga om krigskonjunkturskatt under 1940 och följande år. Tillsvidare ha näringsidkarna

Ang. krigskonjunkturskatt för år 1940. (Forts.)

intet annat att hålla sig till än utskottets vänligt förstående, men allmänt hållna rekommendation »att frågan måtte ägnas särskild uppmärksamhet».

Den första fråga en företagare måste ställa sig är om den tillverkning han avser att upptaga kommer att anses så nyttig för folkförsörjningen, att den kan bli föremål för lindring, och här finnas för närvarande inga fasta hållpunkter. Därefter gäller det, för den händelse tillverkningen ej kan undandragas beskattning, att få klarhet om hur pass stora avdrag som komma att medgivas vid vinstberäkningen, i främsta rummet vilka avskrivningar och värderingsregler som komma att tillämpas. Redan vid antagandet av nu gällande förordning underströks från flera håll, icke minst i denna kammare, att bestämmelserna på denna punkt voro otillfredsställande och svårtolkade, och det är givetvis ägnat att nu lägga ett hämmande tryck på utvecklingen. Även vid utpräglade kristillverkningar som ej kunna väntas fortsätta under normalare förhållanden, råder viss oklarhet om hur långt nedskrivningen av maskiner, byggnader m. m. kommer att medgivas, men det är ännu ovissare i sådana fall då tillverkningen utgör en utvidgning av förutvarande produktion och där gjorda anläggningar kunna väntas bli av bestående värde även efter kriget. I detta fall medgiva nuvarande bestämmelser endast i ganska snäv omfattning nedskrivning av värdet, och resultatet blir att vinsterna i sin huvudsakliga omfattning komma att beskattas. En vinst på en dylik utvidgad tillverkning blir sålunda föremål för väsentligt hårdare beskattning än om samma utvidgning skulle ha vidtagits under normala förhållanden. Företagaren har sålunda anledning att säga sig, att det för honom är lugnare och mindre riskfyllt att dröja med utvidgningen till dess kriget är över och krigskonjunkturskatten borta, då hans eventuella vinst blir lägre beskattad. Nuvarande bestämmelser kunna sålunda väntas direkt motverka uppkomsten av en i och för sig mycket önskvärd merproduktion.

Osäkerheten har också lett därhän, att företag, som nu igångsätta ny tillverkning, vända sig direkt till regeringen med begäran om befrielse från skatten. Så har som bekant skett med de tillverkningar, som igångsätts i samband med ett nyss träffat omfattande handelsfördrag. Det har sagts att Kungl. Maj:t ställt i utsikt dylik befrielse, vilket ju måste hälsas med tillfredsställelse.

Svårigheter uppkomma emellertid ej blott då det gäller att avgöra en tillverknings betydelse för folkförsörjningen och vid fastställandet av avskrivningsmöjligheterna. Till sist återstår också faran av de utomordentligt höga skattesatserna, som så väsentligt reducera vinstchanserna i förhållande till förlustriskerna. Jag skall här anföra ett belysande exempel. För omkring en månad sedan framhölls från livsmedelskommissionen närstående håll, att spannmål ej kunde i fortsättningen påräknas för tillverkning av kaffeersättningsmedel, och samtidigt framhölls att ett utmärkt råmaterial för denna ersättningsprodukt vore ekollon. Allmänheten uppmanades att insamla dessa, men detta måste ske omedelbart, emedan ollonen just då voro mogna. Ett tillvaratagande av ekollon visade sig emellertid vara en ganska omfattande affär. Enbart för ett enda tillverkningsföretag betingade den önskvärda kvantiteten ett kapitalutlägg av cirka en halv miljon kronor. I detta fall gällde det tillverkning vid ett företag, som i huvudsak hade sin tillverkningsanläggning klar. Investeringen gällde ej så mycket anläggningen som fastmer den erforderliga råvaran. Här visade det sig i hur utomordentligt hög grad kalkylen blev beroende på skattesatserna. Om vi antaga att den vinst, som i gynnsamt fall kunde väntas uppkomma på nämnda råvarainvestering, kunde komma att uppgå till 100.000 kr., skulle med normal skatt av cirka 40 % uppstå ett netto av cirka 60.000 kr., en hygglig, men ingalunda svindlande för-

Ang. krigskonjunkturskatt för år 1940. (Forts.)

tjänst. Med nu gällande skattesatser för krigskonjunkturskatten skulle skatten däremot uppgå till lågt räknat 75 %. Återstående vinst bleve i bästa fall 25,000 kr. eller 5 % på hela det investerade beloppet. Detta måste emellertid ses mot bakgrund av risken, som här skulle kunna uppgå till mycket höga belopp. Vid ett hastigt upphörande av kriget och normal import av kaffe finge man räkna med en prisnedgång på cirka 80 % och sålunda en förlust på cirka 400,000 kronor. I ett fall som detta måste man räkna med att den blygsamma vinstchansen, sedd mot bakgrunden av förlustrisken, är föga ägnad att locka vederbörande att göra affären.

Det är visserligen värdefullt att herr statsrådet meddelat, att förslaget kommer att framläggas redan i början av nästa års riksdag. Det är dock att beklaga, att det icke kunnat ske redan till urtima riksdagen. Kvar står alltså ett bestämt behov av ökad omedelbar klarhet, som jag här vill sammanfatta i följande punkter, nämligen:

I fråga om vilka slag av tillverkning, som komma att betraktas som betydelsefulla för folkförsörjningen och sålunda kunna bli föremål för lindring eller befrielse från beskattning;

I fråga om avskrivningsregler vid anläggningar av såväl tillfällig som mera bestående art i riktning mot friare avskrivningsregler; samt slutligen

I fråga om ökad möjlighet till lindring av skatt eller befrielse därifrån i sådana fall, då investeringen är särskilt riskfylld i förhållande till vinstchanserna.

Den fråga det här ytterst gäller är folkförsörjningens säkerställande, och det gäller här att stödja det arbete, som nu bedrivs, särskilt av industrikommissionen i samråd med näringsorganisationerna för att åstadkomma nödvändig produktion. Då det nu beklagligtvis är så, att herr statsrådet icke anser sig kunna framlägga förslag om skatteförordning för 1940 förrän vid 1941 års lagtima riksdag, vill jag ifrågasätta, om icke här skulle kunna vidtagas en omedelbar åtgärd. Jag tror att det värdefullaste handtag regeringen i nuvarande läge skulle kunna ge detta arbete, som bedrivs av industrikommissionen, vore att lämna vissa utfästelser i ovan berörda punkter, så att industrikommissionen därigenom beredes möjlighet att i lämpliga fall genom dylika utfästelser stimulera företagsamheten. Härigenom skulle verkningarna av det dröjsmål, som tyvärr måste äga rum innan nytt lagförslag kan framläggas, kunna i viss mån elimineras. Jag medger, att detta är en åtgärd av extra ordinär beskaffenhet, men vi få icke glömma, att dröjsmål på denna punkt kunna få mycket ogynnsamma verkningar för vår folkförsörjning.

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden.

I en den 20 september 1940 dagtecknad proposition, nr 38, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag, i punkten 13 föreslagit riksdagen att såsom kapitalinvestering i fonden för förslag till statsverket under rubrik försvarsdepartementet till Bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 1,850,000 kronor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet lämnat en redogörelse för vad i ärendet förekommit, varefter utskottet anfört:

»Av den lämnade redogörelsen framgår att det befunnits oundgängligen

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)
nödvändigt att vidtaga särskilda åtgärder för att tillgodose behovet av bostäder för personalen vid den under uppförande varande centrala torpedverkstaden. Enligt det av verkstadsnämnden framlagda, av departementschefen tillstyrkta förslaget skulle genom statens försorg för ändamålet uppföras sju bostadsbyggnader, rymmande sammanlagt 136 lägenheter om ett å två rum och kök. Kostnaderna härför hava uppskattats till 1,850,000 kronor. Då driften vid torpedverkstaden beräknas snart kunna igångsättas har verkstadsnämnden ansett byggandet av personalbostäderna omedelbart böra påbörjas.

Med hänsyn till vad sålunda i ärendet blivit upplyst, finner jämväl utskottet det ofrånkomligt att genom statens medverkan bostadsfrågan för ifrågavarande verkstadspersonal bringas till en lösning. Utskottet anser sig dock böra framhålla, att det måhända varit möjligt att åvägabringa en för såväl staten som verkstadspersonalen mera tillfredsställande lösning än den i förevarande proposition föreslagna därest utredning om bostadsbehovets ändamålsenliga tillgodoseende företagits innan beslut fattats av statsmakterna om torpedverkstadens förflyttning från Karlskrona. I frågans nuvarande läge anser utskottet sig likväl böra i huvudsak godtaga den av departementschefen anvisade utvägen till bostadsbebyggelsens anordnande. Enligt utskottets mening är det emellertid önskvärt, att en närmare undersökning verkställes huruvida det icke är möjligt att förutom byggnader av föreslagen typ även uppföra ett antal en- eller tvåfamiljshus, avsedda att tagas i anspråk av sådana familjer, som äga förutsättningar för att bilda egna hem. En dylik förändring av byggnadsprogrammet synes utskottet lämplig under förutsättning att den kan genomföras inom ramen för det äskade anslaget, emot vars storlek utskottet icke finner något att erinra.

Av vad i förevarande ärende förekommit framgår, att byggnadskostnaderna på bostadsmarknaden numera uppgå till sådana belopp, att arbetare med normala inkomster icke kunna betala det hyrespris, som en bostad med försvarlig standard kräver. Verkstadsnämnden har också vid sina kalkyler utgått ifrån, att femton procent av byggnadskostnaden i här föreliggande fall skulle tillhandahållas i form av ränte- och amorteringsfritt lån, något som i realiteten bör betraktas som en form av statssubvention. I trots härav äro de planerade bostäderna vad utrymmet beträffar blygsamt tilltagna. Utskottet har med mycken tvekan och uteslutande på grund av det tvångsläge, som i förevarande fråga uppkommit, funnit sig böra acceptera en finansieringsform för ifrågavarande bostäder av antydd art.

Departementschefen har ansett frågan om den slutliga formen för bostadshusens förvaltning böra göras till föremål för ytterligare övervägande innan ståndpunkt därtill fattas och tillika framhållit, att det torde vara lämpligast att byggnaderna i sinom tid övertagas av ett särskilt för ändamålet bildat rättssubjekt med uppgift att genom bostadsrättsföreningar eller på annat sätt organisera bostädernas försäljning och uthyrning. Utskottet ansluter sig till vad departementschefen sålunda uttalat.

Under återopande av val ovan anförts hemställer utskottet, att riksdagen må såsom kapitalinvestering i fonden för förslag till statsverket till *Bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden* å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 1,850.000 kronor.»

Herr Ekströmer: Jag har begärt ordet i denna fråga, därför att jag har svårt att förlika mig med tanken att man skulle uppföra stora hyreskaserner för de personer som nu skola tvångsförflyttas från Karlskrona, i stället för att åt dem bygga en- eller tvåfamiljshus som så småningom kunde förvandlas till egna hem.

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)

Vi äro väl alla ense om att åtminstone för svenska medborgare en god bostad är ett av de första villkoren för trivsel och arbetsglädje, och jag måste säga att det är ägnat att förvåna, att man nu tänker bygga sådana här hyreskaserner, där ett tjugotal familjer skulle föras ihop i ett enda hus i smålägenheter av resp. 33 och 39 kvadratmeter. Jag medger gärna att utrymmet är synnerligen väl tillvarataget, och det hela kan nog se riktigt trevligt ut, när det är nytt, men jag kan ändå inte komma ifrån att det i längden inte kan bli trivsamt i sådana minimala lägenheter. Vad som kan vara nödvändigt i en storstad behöver ju inte nödvändigt efterliknas i en mera idyllisk småstad.

Det har upplysts, att de personer saken närmast gäller, nämligen torpedverkstadens personal i Karlskrona, äro högst missbelättna med det föreliggande förslaget. De bo för närvarande, inte så märkvärdigt i och för sig, mestadels i visserligen omoderna men trevliga småhus, och de äro ej alls tillfredsställda inför utsikten att kyffas ihop i smålägenheter i en hyreskasern. Det har också upplysts att en mycket stor del av denna personal har förklarat sig villig att inköpa småhus, för den händelse sådana skulle byggas, så att man redan från början skulle få en egnahemsbebyggelse. Förutsättningen därför är givetvis att kostnaden håller sig inom rimliga gränser.

Därmed kommer man till den springande punkten. Kungl. Maj:t menar att det skulle bli billigare att bygga dessa större hus, och en undersökning lär ha givit vid handen, att småhusen skulle betinga ett betydligt högre pris — man har nämnt mellan 17,000 och 18,000 kronor per bostad. Jag kan inte komma ifrån att dessa siffror måste vara överdrivna. Vid förfrågningar på olika platser i landet har det uppgivits att sådana hus kunna byggas betydligt billigare. Jag tror att den utredning som har gjorts varit litet schablonmässig, eller jag kanske skulle säga oelastisk, och att man vid en närmare undersökning skulle komma till annat resultat.

Det förefaller som om hela denna fråga hade tillkommit i stor brådska, ja, man misstänker nästan att denna bostadsfråga helt enkelt glömdes bort, då förslaget till torpedverkstaden uppgjordes. I varje fall tror jag att frågan skulle ha vunnit betydligt på att behandlas med större försiktighet och lugn. Detta har nog varit den allmänna meningen i utskottet, fastän man resignerat inför det tvångsläge som ansetts föreligga: bostäderna måste ju nämligen helt naturligt vara färdiga samtidigt med själva verkstaden. För min del anser jag inte att ett sådant tvångsläge behöver föreligga. Att skaffa ritningar på småhus går ju fort, och det går säkerligen betydligt fortare att bygga småhus än hyreskaserner. Ingen är som sagt belåten med Kungl. Maj:ts förslag, allra minst arbetarna själva. Det kan tänkas att en del av arbetarna inte nöja sig med dessa minimala bostäder utan söka sig till andra industrier där bättre bostadsförhållanden erbjudas dem. Då riskerar man att yrkesstandarden på verkstaden försämras, vilket ju inte är något att eftersträva.

Ja, herr talman, som saken ligger till, vill jag givetvis inte yrka på helt avslag å Kungl. Maj:ts förslag, i synnerhet som det sägs att Kungl. Maj:t, utan att avvakta en beskedlig riksdags beslut, redan har igångsatt en del åtminstone förberedande byggnadsarbeten. Men, herr Sköld, jag skulle vilja hemställa om det inte vore möjligt att låta åtminstone med *några* av dessa stora, i all sin modernitet mycket gammalmodiga hus anstå, och i stället uppföra motsvarande antal småhus, som kunde bilda en stomme till en trädgårdsstad som kunde bereda invånarna verklig trevnad och arbetsglädje. Jag tror att detta skulle bli en stor vinst för både arbetarna och torpedverkstaden.

Herr talman, det är med stor tvekan som jag yrkar bifall till utskottets förslag, men jag gör det i hopp att vederbörande måtte beakta de synpunkter som jag här framfört.

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)

Herr statsrådet **Sköld**: Den siste ärade talaren anförde, att riksdagen befann sig i ett tvångsläge på grund av att Kungl. Maj:t hade igångsatt detta byggnadsarbete utan att avvakta riksdagens beslut. Detta är dock en sanning med modifikation. Vad som är sant i detta är att vi ha börjat grundgrävnings- och i viss mån grundläggningsarbetena, men några bindande entreprenadkontrakt äro ännu inte tecknade, och om riksdagen skulle inta en annan ståndpunkt, blir konsekvensen endast att Kungl. Maj:t och kronan förlorar det arbete som redan har nedlagts, vilket representerar en mycket liten del av hela kostnaden. Jag vill å andra sidan gärna erkänna att denna fråga kanske inte har skötts med den omsikt som kunde ha fordrats, d. v. s. såtillvida som frågan om bostadsutrymmen för arbetarna icke tillräckligt uppmärksamrats i samband med framläggandet av förslaget till själva torpedverkstaden, vilket medfört att denna sak kommit i efterhand och nu blivit brådskande.

I själva sakfrågan har jag den uppfattningen, att om man nu måste bygga för att ha utrymme åt arbetarna, då verkstaden är färdig och skall tagas i bruk, är det förslag som här föreligger det enda möjliga och även det som medför minsta kostnaden för kronan. Jag skulle heller inte tro att det blir en dålig affär på längre sikt. Jag tänker mig att det alltid kommer att finnas marknad för dessa bostäder, och jag vill tillägga att även om Kungl. Maj:t — givetvis efter riksdagens beslut — blir tvungen att bygga alla de hus det här är fråga om, blir det säkerligen ändå utrymme för byggande av enfamiljshus. Det som här bygges motsvarar nämligen ingalunda det uppkomna bostadsbehovet, utan man har tänkt sig att i övrigt repliera på ortens bostadstillgångar. Men ju mer man undersöker dessa, dess svårare förefaller denna utväg att vara, och det verkar alltså som sagt, som om det funnes utrymme även för en egnahemsbebyggelse. I sådant avseende vill jag emellertid framhålla, att man icke torde kunna genomföra en egnahemsbebyggelse på tillfredsställande villkor, om icke den blivande egnahemsbyggaren finns på platsen och kan bidra till husets uppförande med eget arbete eller på annat sätt medverka. Jag vill därför göra gällande att utskottets önskemål om att de arbetare vid torpedverkstaden som vilja skaffa sig egna hem skola få möjlighet därtill säkerligen kommer att uppfyllas genom den kommande utvecklingen, och att inga värden förspillas genom att riksdagen idag bifaller Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Utskottets utlåtande är ett dokument, som jag anser på sätt och vis ha stor betydelse. Längst ned på sid. 3 förekommer en passus, där utskottet säger, »att byggnadskostnaderna på bostadsmarknaden numera uppgå till sådana belopp, att arbetare med normala inkomster icke kunna betala det hyrespris, som en bostad med försvarlig standard kräver».

Om det är så, att riksdagen tror på sitt eget enhälliga utskott, måste detta, efter vad jag kan förstå, föranleda riksdagen och även Kungl. Maj:t att vara ytterst försiktig med att igångsätta några offentliga byggnadsarbeten, innan man vidtagit de åtgärder som äro möjliga för att förbilliga byggandet — åtgärder, som jag antager att den nyligen i detta syfte tillsatta kommittén håller på att utreda. Detta är ett bygge, som förmodligen har beslutats i ett tvångsläge. I annat fall skulle man inte godtaga en sådan sak. För fjorton dagar sedan beslöto vi att bygga ett fårhus, som skulle kosta 160,000 kronor. Även därvidlag tycker man att det icke råder någon rimlig proportion mellan ändamålets art och kostnadernas omfattning.

Jag vill med dessa ord, herr talman, endast uttala, att det icke kan vara riktigt att bygga hus till sådana kostnader, när man själv säger, att det är för

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)
dyrt för folk att bo i dem. Hur skola då människor, som inte ha så höga inkomster som de arbetare det här är fråga om kunna betala sina hyror? För dem måste problemet te sig ännu svårare att lösa. Jag menar att detta är ett memento för framtiden, som jag hoppas kommer att bli vederbörligen iakttaget.

Herr Berg, Robert: Herr talman! Den fråga, som det här gäller, var det knappast möjligt för Kungl. Maj:t att förutse, när Kungl. Maj:t för riksdagen framlade förslag om torpedverkstadens förflyttning från Karlskrona. Man var medveten om att det var nödvändigt att åstadkomma bostäder för personalen vid verkstaden, men de kostnader, som uppförandet av dessa bostäder betingar, skilja sig väsentligt från de priser, som gällde, då beslutet därom fattades.

Nu nämnde herr Ekströmer, att de arbetare, som det här är fråga om, skulle reagera mot att bo i dessa kasernliknande byggnader. Jag tror emellertid inte, att deras reaktion är att hänföra till den omständigheten, utan jag tror fastmera, att den beror på att de lägenheter, som här avses, till yttinnehållet blivit bra snävt tilltagna. Skulle man å andra sidan ha byggt egna hem eller småstugor, så är den siffra beträffande kostnaderna för dessa sistnämnda, som herr Ekströmer här lämnade — 18,000 kronor — nog inte för högt tilltagen. Vid en utredning, som gjorts nere i Karlskrona angående kostnaderna för sådana småstugor, har man kommit till ett belopp av cirka 17,000 kronor per styck. Nu kan man visserligen säga, att de bostäder, som Kungl. Maj:t här velat åstadkomma, äro små, men de äro i alla fall bekväma och moderna och kunna icke jämföras med de bostäder, som förekomma här och var i den mycket gamla bebyggelsen i Karlskrona, vilka kvalitativt äro betydligt underlägsna.

Om man under uppförandet av de nu diskuterade byggnaderna på ett eller annat sätt kunde ordna så, att lägenheterna med hänsyn till yttinnehållet bleve något större än som nu är ifrågasatt, tror jag, att den personal det här gäller — det rör sig om 120 å 130 man, som skola förflyttas från Karlskrona — skulle bli tillfredsställd. En del av dem innehar för närvarande moderna lägenheter i H. S. B.-fastigheter. En dylik fastighet rymmer ju ofta 25 å 30 sådana bostadslägenheter och har i likhet med de planerade byggnader, som här avses, i viss mån ett kasernliknande yttre. Det är alltså icke mot byggnadernas utseende som arbetarna ha reagerat.

Herr talman! Jag begärde ordet endast för att lämna dessa upplysningar om hur man ser saken från arbetarnas synpunkt.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag begärde ordet egentligen för att fästa uppmärksamheten på, att när det här talas om att utskottet och riksdagen befinna sig i ett tvångsläge, så är det kanske inte precis samma sak det är fråga om. Försvarsministern förklarade, att något tvångsläge icke förelåge i den mening, som herr Ekströmer här tyckes vilja göra gällande. Jag tror också, att utskottet menat, att tvångsläge föreligger blott ur den synpunkten, som försvarsväsendets verkstadsnämnd framställt saken för oss, nämligen att det är nödvändigt att bygget så fort som möjligt sättes i gång för att arbetarna skola få tak över huvudet, när torpedverkstaden blir färdig.

Nu har herr Berg i någon mån tillrättalagt saken. Vi hade nog också i utskottet samma uppfattning, som herr Berg givit uttryck åt, nämligen att oppositionen icke så mycket gäller den kasernliknande exteriören som utrymmena. Innan allting blev fastslaget, fördes underhandlingar mellan verkstadsnämnden och arbetarna. Då förelåg ett förslag om att golvytan i en enrumms-

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)

lägenhet skulle bli 35—38 kvm och i en tvårumslägenhet 42—47 kvm, och därmed förklarade sig arbetarna belåtna. De sade, att de i nödfall kunde godkänna detta utrymme, men det var hyresbeloppen för dessa lägenheter som de ansågo vara för höga. För att då om möjligt pressa ned hyrorna — de skulle bli något över 800 kronor för enrumslägenhet och något över 1,000 kronor för tvårumslägenheter — föreslog man slutligen, som herr Ekströmer nämnde, att golvytan i enrumslägenheterna skulle begränsas till 33—39 kvm, d. v. s. för de minsta lägenheterna 2 kvm mindre än som ursprungligen tänkts. Man kan ju förstå, att arbetarna måste reagera däremot, vilket herr Berg också berört.

Det är således egentligen på denna punkt man har att söka den starkaste anledningen till missnöjet. Med hänsyn till det tvångsläge, som enligt utskottets åsikt förelåg på grund av nödvändigheten att i tid skaffa arbetarna tak över huvudet, tillät sig emellertid utskottet att tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr von Heland: Herr talman! Jag tror att det i utskottet rådde allmän enighet om att det hade varit önskvärt att nå det mål, som herr Ekströmer här framhållit — att få trevliga bostäder åt arbetarna — men man befann sig i ett tvångsläge och måste taga hänsyn till kostnaderna, och därför fick man stanna vid det förslag, som Kungl. Maj:t hade framlagt.

Jag skulle emellertid vilja säga, att vad utskottet här skrivit verkligen bör uppmärksammas. Jag syftar framför allt på den passus, som herr Mannerkantz redan citerat, nämligen, »att byggnadskostnaderna på bostadsmarknaden numera uppgå till sådana belopp, att arbetare med normala inkomster icke kunna betala det hyrespris, som en bostad med försvarlig standard kräver». Jag vill tillägga, att detta är fallet, trots att i propositionen föreslagits, att staten skall gå in för 15 % subvention. I nästa vecka få vi förmodligen att behandla ett utskottsutlåtande, som i samma hänseende är minst lika anmärkningsvärt som detta. Jag måste, herr talman, verkligen be att få göra en liten jämförelse för att ytterligare poängtera det allvarliga i vad utskottet framhållit.

I dessa dagar klagas det allmänt — jag återkommer till en sak, som jag ofta brukar beröra — på de höga livsmedelspriserna, och man klagar över att staten ger subvention för att de fattiga skola få billigare livsmedel. Men därvid gäller det subvention till sådana producenter, som ha en mycket låg levnadsstandard. Här däremot är läget helt annorlunda. Man kan inte jämföra inkomsterna bland livsmedelsproducenterna med inkomsterna bland producenterna på byggnadsmarknaden. De sistnämnda befinna sig i ett helt annat inkomstläge. Trots detta måste staten här ge 15 % subvention, och ändå kan man för närvarande inte åstadkomma bostäder, som kunna anses tillfredsställande.

Jag har velat ytterligare understryka detta, herr talman, ty jag tycker att detta utskottsutlåtande bör säga en hel del, inte bara till riksdagens ledamöter, utan till hela svenska folket. Det mest beklagliga är ju, att det här gäller en nyckelindustri, och det vore ytterst tråkigt, om denna nyckelindustri inte kunde fortsätta sin verksamhet och helst bedriva densamma i större omfattning än vad nu är fallet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Här ha vi nu fått veta, att de arbetare, som skola ha dessa bostäder, endast i nödfall kunna godtaga desamma. Bara detta »i nödfall» betyder ju, att här föreligger en kristidsföreteelse. Man har inte råd att anskaffa bostäder, som de, för vilka de äro avsedda, i själ och hjärta kunna god-

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)

känna, därför att det går så mycket pengar till upprustningen. Det är ju det alldagliga svaret man får nu i riksdagen. Det skall prutas.

En av tidens största frågor gäller anskaffandet av sunda och i övrigt be-
tryggande bostäder åt de menige i landet. Det kan inte undgås, att för ändamålet också måste stå till buds s. k. hyresgästbostäder. Här förefaller det dock som om det inte vore meningen, att staten skulle sälja mark och låta enskilda företagare bygga dessa hyresgästbostäder. Utan staten skall själv uppföra dem och sedan utarrendera dem till arbetarna. Då ha ju dessa en större säkerhet för att de inte bli uppskörtade, uppsagda eller eljest avhysta ur hemmen, såsom sker, om husen uppföras och uthyras av enskilda företagare.

I alla fall återstår här den frågan, som även den förste talaren framhöll, att bostäderna, för att de skola vara människovärdiga enligt nutida uppfattning, såvitt möjligt måste få karaktär av egnahem. Nu har försvarsministern blott ställt i utsikt, att det i fortsättningen »kanhända» yppar sig tillfälle att göra någonting även för detta. Jag måste rikta en gensaga mot en sådan inställning — såvitt jag inte missuppfattat försvarsministern — ty om man vill följa med sin tid i fråga om bostadsbyggande, måste man börja med att se till att det i största möjliga utsträckning blir ett erbjudande av egnahemsupplåtelse för dem som vilja ha sådana, först och främst, och mindre en hyresgästupplåtelse, vilket ju för många är nödvändigt då de inte veta, om de komma att bli bosatta länge på platsen eller av andra skäl hellre hyra en lägenhet.

Men så tillade försvarsministern — jag begärde egentligen ordet för att tala med honom, men han är bortgången, ser jag nu; jag kan ju fortsätta i alla fall och skicka till honom protokollet — att det icke vore meningen, sade han, att arbetarna själva skulle medverka genom att bygga husen eller bidra med något kontant belopp för att få dem uppförda. Så, herr talman, skötte vi inte den saken i Stockholms stad, då staden skulle exploatera sina lantegendomar för befolkningens sunda bosättning, utan här inrättade vi en s. k. tomträttskassa. Staden skulle bibehålla äganderätten till marken men genom inrättande av tomträttskassan skaffa kommunallån åt dem, som ville bygga egnahem. Det fanns icke ett spår av någon sådan förhoppning i försvarsministerns anförande.

Jag har därför med detta mitt yttrande velat framhålla sidor av saken, som enligt mitt förmenande försummats i regeringens förslag och i dess talesmans framställning här i riksdagen.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! En ärad talare på Blekingelänsbanken betecknade det som ett observandum, att byggnadskostnaderna i detta fall bleve så höga, att arbetarnas inkomster inte räckte till att betala hyrorna. Detta förhållande är dock inte nytt. Det återkommer vid alla kriser. Då har man att välja mellan tvenne alternativ: antingen måste hyresgästerna försöka höja sina inkomster i samma grad som hyreskostnaden stiger, eller också om man inte så vill måste samhället ta hand om dessa frågor. Man har ansett den förra utvägen vara mindre lycklig. Man har i stället ansett, att det är bättre att frågan blir en samhällsfråga. Man kan inte begära, att den enskilde byggmästaren skall bygga för kostnader, som han inte kan få täckta. Därför blir det automatiskt samhällets plikt att ingripa. Det är också till fördel för samhället självt att så sker. Detta ingripande sker på så sätt, att samhället bl. a. säljer tomter till självkostnadspris m. m. för att därmed stödja byggnadsverksamheten, varigenom hyrorna skola kunna hållas så låga, att inkomsterna räcka till för att betala dem.

Detta är en sak som inte är ny eller som gäller enbart för denna verksamhet. Det är någonting som tillämpas för många andra också under kriser. Det

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)

har även under normala förhållanden förekommit, att staten fått offra miljoner t. ex. för att skydda jordbruket, när priserna på världsmarknaden inte räckt till för att göra produktionen lönande. På detta sätt har samhället ofta fått ingripa för att utjämna olikheter och göra det möjligt för jordbruket att existera. Jag tycker därför, att representanterna för jordbruket inte borde betrakta denna sak som någon nyhet på området, då vi ju under många år ha bedrivit ungefär samma verksamhet för jordbrukets vidkommande.

Jag tycker sålunda inte att den förvåning bör vinna alltför stor anklang i kammaren, som herr Mannerskantz och efter honom herr von Heland gjort sig till tolk för. Jag ville med detta alltså bara ha sagt, att det inte är några nya förhållanden, som här ha bragts på tal. Och i fall sådana som dessa får samhället såsom det föreliggande förslaget avser lov att ingripa.

Vad i övrigt beträffar själva sakfrågan ber jag endast att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman: Herr talman! Det var två nyanser som kunde urskiljas i herr von Helands yttrande och som föranledde mig att begära ordet. Det ena var att han låtsades vara förvånad över att det i vårt land fanns arbetare med normala inkomster, som inte kunde betala gängse hyrespriser, och det andra var det sätt, på vilket han tog upp spørsmålet om de höga kostnaderna på hyresmarknaden.

Vad den förstnämnda saken beträffar är det ju uppseendeväckande, att en ledamot av riksdagens första kammare inte känner till det sakförhållandet, att det redan sedan mycket lång tid tillbaka är omöjligt för vissa arbetargrupper att bo i de bostäder, som uppförts i städer och stadsliknande samhällen. Jag tänker då närmast på de stora grupper av arbetare, som äro anställda inom de rena exportindustrierna, samt sådana arbetargrupper, som här hemma känna trycket av lång arbetstid och låga löner i Centraleuropa eller på andra ställen i vår världsdel. De ha inte kunnat bo i bostäder, uppförda i städer och stadsliknande samhällen, utan de ha fått bo milsvitt utanför städerna. Detta förhållande är sålunda ingenting nytt för dagen — det är mycket, mycket gammalt, och jag är tacksam över att vid detta tillfälle ha fått påpeka denna sak.

Vad sedan beträffar frågan om de höga byggnadskostnaderna förhåller det sig så, att kostnaderna för att bo i de i år uppförda bostäderna äro ungefär 35 procent högre än motsvarande kostnader voro 1938. Och jag skulle ju till herr von Heland vilja säga, att jag skulle vara mycket glad om andra konsumtionsartiklar hade stannat vid en så relativt blygsam förhöjning. Ser man på vad det är som förorsakat denna 35 procents förhöjning av kostnaderna, finner man att det till c:a 16 procent är dyrare pengar. Ungefär 3 % ökade arbetskostnader. Cirka 9 % härleder sig från högre pris på materialier och 6 % mera kostar bränslet. Varje procent dyrare pengar betyder i ett hyreshus 11 till 12 procents högre hyror. Det är sålunda inte så svårt att komma fram till anledningarna till de relativt höga byggnadskostnaderna för närvarande.

När det nu gäller det föreliggande förslaget, kan man inte bara ställa sig upp och tala om att man önskar större lägenheter och mera spatioösa utrymmen och allt sådant utan att man samtidigt tillägger, att man också är beredd att bevilja de ytterligare anslag, som behövas för att tillgodose sådana krav. Jag tror inte att Kungl. Maj:t när det framlagt detta förslag gjort det med tanke på att tränga ihop människor i för små bostäder. Jag tror att Kungl. Maj:t har utarbetat förslaget med tanke på att få det sådant, att riksdagens medverkan för att skaffa bostäder åt dem, som skola förflyttas från Karlskrona till den nya platsen, skulle kunna påräknas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)

Herr von Heland: Herr talman! Herr Ekman har tydligen missförstått mig. Jag är inte alls förvånad över läget och det innebär för mig ingen överraskning — då är jag mer förvånad över herr Ekmans anförande. Jag har under många år haft den uppfattningen, att det är egendomligt, att en så stor del av våra inkomsttagares lön skall behöva gå just till hyrorna. Jag har velat understryka och fästa kammarens allvarliga uppmärksamhet på att utskottet här säger sin mening om detta förhållande, som icke kan vara det lyckliga just i dessa tider — icke minst med hänsyn till, som jag redan sagt, att det här gäller en nyckelindustri.

Vad som mest förvånade mig var herr Ekmans uppfattning, att det föreligger en mycket »blygsam» förhöjning i fråga om byggnadskostnaderna. Näja, blygsamheten kan ju vara olika! Men man får här också tänka på utgångsläget då prisstegringarna började. Var detta utgångsläge riktigt? Nej, jag har den uppfattningen, att redan när prisstegringen överhuvud taget började i vårt land, var utgångsläget felaktigt. Redan då gick en alltför stor del av en persons inkomst åt för att betala hyran. Mitt anförande innebar alltså endast, att detta förhållande bör uppmärksammas av riksdagen och att man bör hjälpas åt att komma till rätta med problemet, just därför att det är en så behjärtansvärd sak att åstadkomma bättre bostäder. Och i det fallet har jag nog större erfarenhet av sämre bostäder än vad de ha som bo i städerna. Det är i städerna, som man i regel har de största pretentionerna på bostädernas beskaffenhet. På landsbygden får man nöja sig med att ha mindre pretentioner, ty där har man mindre råd att betala så höga kostnader för bostäderna, som ändå höra till det nödvändigaste av allt.

Herr Västberg: Herr talman! Jag förstår inte vart herrar Mannerskantz och von Heland vilja komma i denna fråga, då de alldeles speciellt understryka utskottets uttalande om att man skall fästa avseende vid det förhållandet, att bostäderna äro för dyra med hänsyn till arbetarnas möjligheter att betala hyrorna. Ty riksdagen har på ett annat sätt redan understrukt behovet av att få till stånd en ordentlig undersökning angående byggnadskostnaderna och att åstadkomma ett nedbringande av kostnaderna på byggnadsproduktionens område. Det har tillsatts en speciell kommitté, som skall utreda denna fråga. Det förefaller mig som om herr von Heland och herr Mannerskantz med sina mera allmänna uttalanden endast ville åstadkomma en förvriden opinion, som enbart riktar sig mot en viss del av byggnadskostnaderna, nämligen den som representeras av byggnadsarbetarnas löner. Men då bör man säga ut detta klart och tydligt, och då bör det också klargöras, vilken roll exempelvis bankernas ökade räntesatser spela, när det gäller de stegrade hyrorna, vilken andel som stegringen i trä- och järnpriserna representerar, vad exempelvis det ökade rotvärdet betyder för de stegrade trävarupriserna och mycket annat.

Jag tycker inte att det är riktigt honnett, att man använder den sortens argumentation för att här få fram en opinion, utan det är väl nödvändigt att man i stället försöker att komma till rätta med frågan, hur man överhuvud taget skall sänka de allmänna byggnadskostnaderna. Då får man ta upp frågan om en reglering av räntorna och vidare exempelvis undersöka möjligheten av att vinna något genom en reducering av tomtvärdena samt se till, hur man skall komma till rätta med sådana faktorer som stegrade järn- och materialpriser under en kristid o. s. v. Det förstå ju herrar von Heland och Mannerskantz, att detta är ett sådant stort och vidlyftigt problem, att man inte vinner något väsentligt med att i så där allmänna ordalag peka på byggnadskostnaderna som något särskilt märkvärdigt i samband med den lilla detaljfråga som föreligger här.

Anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden. (Forts.)

Jag hoppas också att den undersökning, som är igångsatt, blir klar så snart som möjligt, icke minst för att undanröja en demagogisk agitation som föres på vissa håll beträffande endast en viss del av dessa stegrade kostnader. Därmed vill jag inte på något sätt träda i bräsch för byggnadsarbetarnas lönestandard. Men jag vill också framhålla, att det är ett speciellt problem, som skulle förtjäna ordentlig uppmärksamhet. Det föreligger för övrigt digra utredningar härom, men man har likväl icke kunnat komma till något positivt resultat, och det tror jag beror på att problemet faktiskt är så svårlöst, att även med bästa vilja i världen har man svårt att komma till rätta med det-samma.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Mannerskantz: Om den föregående ärade talaren med tillräcklig uppmärksamhet hört på vad jag hade sagt, skulle han inte ha förklarat att jag använt en icke honnett argumentation. Jag uttalade endast att jag hade den åsikten, att man inte borde bygga några hus, innan det blir billigare att bygga, och den åsikten har jag verkligen. Det kan hända att man tycker att det inte är honnett att ha den meningen, men vi bruka inte här i kammaren betrakta varandras åsikter som mindre honnetta.

Jag har inte gett mig in på några detaljer, och jag tycker därför att herr Västbergs anförande inte kan träffa mig på det sätt, som han tydligen avsåg. Jag gav för min del uttryck åt ett bestämt ställningstagande. I framtiden blir det svårare och svårare för mig att lägga mitt votum för stora byggnadsarbeten, som staten anordnar, med mindre man får dem billigare utförda. Där- emot har jag inte uttalat mig om var felet ligger, och att jag kan få ha en åsikt utan att vara inhonnett, det tror jag nog herr Västberg erkänner.

Herr Boman: Herr talman! Jag får beklaga att den här diskussionen på visst sätt snedvridits genom de anföranden, som hållits av herrar Mannerskantz och von Heland, med resultat att det försvarstal, som herr Ekman höll, inte heller var så särdeles lyckat. Vad man i diskussionen borde ha sysslat med, är anledningen till att arbetare med normal inkomst inte kunna bo hyggligt här i landet. Det har i varje fall nu i ett riksdagsuttalande konstaterats såsom ett faktum, att de, som inte ha en väsentligt större inkomst än en arbetare har, inte kunna hyra en bostad med försvarlig standard. Jag vill endast konstatera, att riksdagen nu fastslagit detta faktum i sina handlingar, och jag hoppas åtminstone att man skall ta konsekvenserna av detta uttalande och företaga sådana åtgärder, att även vårt lands mindre bemedlade kunna få bo någorlunda hyggligt.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Jag anser, herr talman, i likhet med herr Mannerskantz själv, att herr Mannerskantz har rätt att ha en egen uppfattning i alla frågor. Men när han säger att man skall vänta med att bygga, tills byggnadspriserna bli lägre, så skulle jag vilja fråga honom, vilken åtgärd samhället enligt hans mening bör vidtaga, om det blir så att familjer i tusental på landet och i städerna inte ha någon bostad utan måste ligga på gator och vägar?

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Ang. reglering
av vissa sjöar
inom Indals-
älvens regle-
ringsområde.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av vissa sjöar inom Indalsälvens regleringsområde.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 50 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte

a) bemyndiga Kungl. Maj:t medgiva vattenfallsstyrelsen att å kronans vägnar deltaga i vissa i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden den 18 oktober 1940 omnämnda regleringar av sjöarna Näckten, Storrensjön, Juveln, Anjan och Kallsjön inom Indalsälvens flodområde;

b) till Reglering av sjöarna Näckten, Storrensjön, Juveln, Anjan och Kallsjön såsom kapitalinvestering i Statens affärsverksfonder under rubrik Statens vattenfallsverk å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 450,000 kronor;

c) medgiva att för ifrågavarande regleringsföretag finge disponeras ej mindre av statens vattenfallsverks driftmedel 50,000 kronor än även av till vattenfallsstyrelsens förfogande stående likvida medel, som uppstått genom avsättningar till statens vattenfallsverks förnyelsefond, det belopp, som erfordrades för att förskottera den å kronan preliminärt belöpande andelen i de kostnader för regleringarna, vilka ägarna till ännu ej färdigställda kraftanläggningar i Indalsälven vore skyldiga utgiva i den mån anläggningarna toges i bruk.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag ber att få framhålla en viktig synpunkt, som icke förekommer i utskottets betänkande. Här gäller det att ytterligare tillgodogöra oss vår vattenkraft, som är en av våra viktigaste tillgångar i de tider, i vilka vi nu leva. Det bör man fresta överallt, och man bör lägga mycken makt uppå det. Men nu säges här, att dessa nya anläggningar äro avsedda till att spara kol, när vattenkraften tryter; därför är det angeläget att vidtaga dessa åtgärder.

Jag ber då att få tillägga, att vattenkraften även bör utnyttjas på det sättet, såvitt det är möjligt, att den även blir ett överkomligt medel till att uppvärma våra bostäder under vintertiden. Här ha vi egnahemsbyggare i Stockholm fått ifrån bränslekommissionen oss tillställt ett ultimatum, att vi måste minska förbrukningen av koks med 20 procent i jämförelse med vad den varit tidigare och försöka på det sättet hålla det någorlunda varmt inomhus. Mera koks står ej till buds. Men, tillägger man i detta manifest som jag fick i förrgår, vi kunna inte svara för om eller i vad mån ni i fortsättningen överhuvud skola kunna få någon kokstilldelning.

Vad tänker då regeringen föreslå riksdagen för att i tid förekomma en sådan katastrof för bostadsbefolkningen i landet och icke minst här i huvudstaden? Jag ber att få rikta en uppmaning till regeringen att lägga sig vinn till det yttersta *inte bara om att hitta på hjälpmedel för att driva automobiler, utan även om att tillhandahålla hjälpmedel i kriget mot kölden i vårt kalla klimat.*

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Anmälades och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering; och

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående anslag till bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 167, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 61, angående ytterligare anslag till flottans ersättningsbyggnad, m. m.

Berörda kungl. proposition, som härefter föredrogs, hänvisades till andra särskilda utskottet.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.20 på dagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 16 november.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 13 november 1940.

Till justitiedepartementet hade från länsstyrelsen i Kristianstads län den 12 november 1940 inkommit en den 8 i samma månad dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att, sedan lantbrukaren Elof B. Andersson blivit för Blekinge läns och Kristianstads läns valkrets utsedd till ledamot av riksdagens första kammare för en tid av åtta år, räknade från och med den 1 januari 1940, men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 26 § första stycket lagen om val till riksdagen folkskolläraren Emil Petersson i Karlskrona blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1948.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Herr *Petersson, Emil*, infann sig härefter och intog sin plats i kammaren.

Anmäldes och bordlades

andra särskilda utskottets utlåtanden:

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av bostäder för viss personal vid Skaraborgs flygflottilj;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till stödjande av linodlingen m. m.;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av vattenrätt i Ren- och Degerforsarna i Vindelälven; samt

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till anskaffande av gengasaggregat för vissa statens sinnessjukhus tillhöriga motorfordon m. m.; ävensom

tredje särskilda utskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 10 mars 1939 (nr 68) om statlig krigsförsäkring m. m.

Herr Lindhagen erhöU på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag skall be att få framställa två interpellationer om broar och färjor.

Sorgespelet i Armasjärvi bör, synes mig, ägnas tillbörlig uppmärksamhet även i riksdagen och i synnerhet av en urtima riksdag, utlyst för att i stort och smått kämpa landet fram genom tidsläget totala barbari.

Olyckan är nu en gång skedd. Det var då mänskligt att de omkomna fördes till sista vilan under gripande hedersbetygelser. Men därunder inträffade något, som skorrade. I de officiella talen inför de 46 kistorna löpte som en röd tråd, att »de döda fullbordat sitt värv med offervilja i fosterlandets tjänst». Det förhöU sig icke på det sättet. Dödsskriken, som hördes på en halv mils avstånd, talade ett annat språk. Den ende, som begick hjäUtedöden, var fänriken Swahn. Han steg, efter allt att döma, stum in i förgängelsen av egen beslutsamhet.

Kan det vara riktigt, att samhället slätar över sanningen? Förorsakades ej det skedda av oavsiktliga brister uti krigsmaskineriet? Den största hedern, som nu kan bevisas de omkomna, är väl ett uppvaknande inför de faktiska orsakerna till olyckan och ett förekommande av dylika för framtiden. Olyckshändelsen uppfordrar till spörsmål och svar i åtskilligt.

*

1) Den första frågan, som då inställer sig, är huruvida ej någon högre utbildad och ansvarig borde hava fört befäUet över en så pass stor truppstyrka och särskilt i ödebygder med primitiva färdvägar över land och vatten.

2) För det andra förhåUer det sig så, att en väganläggning för traktens vardagliga behov runt sjön Armasjärvi för några år sedan planerats. Men då syntes vederbörande, att det blev billigare med en färja. I stället för vägen kom en färja för anspråkslös civil landsvägstrafik med plats för högst två bilar.

Den tillämnade vägen, förmodligen av betydelse även för militära dispositioner, bör väl sålunda byggas och komma till stånd omedelbart.

3) För det tredje har den allmänna rättskänslan redan manifesterat sig för åtminstone timlig gottgörelse i form av penningunderstöd åt de tillspillo-givnas familjer. I första hand är detta en statens angelägenhet. Det gäller en uppkommen omkostnad i försvarsutgifterna. Det måste därför väl förut-sättas, att efter en utredning för riksdagen framlägges en proposition med äskande av anslag för det nämnda ändamålet.

4) För det fjärde blottar det inträffade med sannolikhet en angelägenhet av omfattande sikt. Våra vattensystem vid kusterna och inom landet kräva uppmärksamhet på vattenvägarnas trafikmöjligheter. Vad är det exempelvis för nytta med dyrbara befästningar och armeringar ute vid haven, om öarna ej äro förbundna genom effektiva trafikförbindelser med fastlandet?

Ha till förekommande av kaos, när det till äventyrs gäller, ingående över-väUts betryggande åtgärder i nu berörda avseenden?

*

Med dessa utgångspunkter vågar jag hemställa om kammarens tillstånd att få till kommunikationsministern och försvarsministern framställa de frågor, som inneslutas i de förenämnda fyra angelägenheterna.

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

*Interpellation
ang. olyckan
vid Armas-
järvi.*

*Interpellation
om en bro-
förbindelse
över Lule älv
vid Bergnäset.*

Ordet lämnades ånyo till herr **Lindhagen**, som nu yttrade: Nu omsider har dykt upp till snar lösning ett pockande problem om broar, eventuellt om vägar i stället för färjor i vårt skärgårdsrika och invattensflödande land. Omsider har likaledes tvingat sig fram insikt om vägarnas ofrånkomliga sortering i mellanriksvägar, riksvägar och landsvägar såsom de centrala vägarna i riket.

Den viktigaste *mellanriksbron*, som saknas, har varit vid Svinesund. Färjeförbindelsen är otillständig. Svenska regeringen föreslog därför för någon tid sedan en bättre färja. Genom interpellationer och motioner i riksdagen samt föredrag i Norge har det lyckats mig att skapa opinion för en bro i stället för en färja. En landsvägsbro över Svinesund är i följd härav under byggande.

Den av mig tillika förordade järnvägsbron, som tidigare förordats även av järnvägsstyrelsen, kommer med visshet om än efter åtskilligt stannande i stöpet likaledes till stånd.

Beträffande *riksvägars* framfärd över broar i stället för färjor stod den 6 november 1940 i svenska riksdagen stor debatt mellan riksvägens av regeringen förordade rakare frambyggande över Lule älv vid Gäddvik eller över färjstället vid Bergnäset med fortsättning genom Luleå stad. Mitt inslag i debatten bestod i att jag förordade riksvägens framdragande över Gäddvik såsom en rättare sträckning för en riksväg och dess huvudsakligen civila betydelse. Detta förminskades icke av att militärerna förordade den även ur sin synpunkt.

Den betydelse att föra *landsvägen* genom Luleå över bro vid Bergnäset borde snarast föränlett att även den senare bron omedelbart bygges. Den har även mera behov av cykelbanor än Gäddviksbron. Det betonades av mig att penningar kunde anskaffas även genom att indraga ett eller två bombflygplan. Den komme också att komplettera det militära behovet av riksvägen. Vid den förenämnda riksdagsdebatten förelåg emellertid ej någon konstitutionell grundval för att yrka bifall till bägge alternativen.

Jag får därför nu i stället på den konstitutionella väg, som ännu står öppen, och i anslutning till mitt uttalande i den förenämnda debatten anhålla om kammarens tillstånd att få till *kommunikationsministern* framställa följande spörsmål:

Kan det förväntas att regeringen — i anslutning till de goda skäl, som i den förenämnda debatten om en riksvägsbro över Lule älv uttalade sig även för en bro över färjstället vid Bergnäset och såsom tillika ytterligare ett tillskott till efterlängtda arbetstillfällen — ville snarast möjligt framlägga förslag för riksdagen till en hållfast bro med gång- och cykelbanor även vid Bergnäsets färjställe?

Även denna anhållan bifölls.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens första kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 13 november 1940.

På därom gjord ansökning beviljade herrar deputerade kanslisten hos kammaren T. Vide tjänstledighet för fullgörande av militärtjänstgöring från och med den 14 innevarande november tills vidare, dock med skyldighet för Vide att, i den mån tillstånd därtill kunde utverkas hos vederbörande militära myndigheter, efter kallelse infinna sig till tjänstgöring å kansliet, då arbetet där-

städes ansåges påkalla hans närvaro och hans militära tjänstgöring ej lade hinder i vägen därför.

År och dag som ovan.

In fidem
G. H. Berggren.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 4.12 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
